

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Gränsöverskridande samverkan i biosfären

- Samverkansprocesser i två biosfärområden

Cross-border collaboration in the biosphere

- Collaboration processes in two biosphere reserves

Leonie Tidlund

Gränsöverskridande samverkan i biosfären - samverkansprocesser i två biosfärområden

Cross-border collaboration in the biosphere
- Collaboration processes in two biosphere reserves

Leonie Tidlund

Handledare: Emil Sandström, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Brian Kuns, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå: Avancerad nivå, A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i Landsbygdsutveckling, A2E – Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0890

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2020

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: samverkan, legitimitet, biosfärområde, Östra Vätterbranterna, Vänerskärgården med Kinnekulle.

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Samverkan är en central del i arbetet mot en hållbar utveckling, för att konkreta förändringar ska kunna ske på lokal nivå. Biosfärområden är modellområden för hållbar utveckling som fungerar som en samverkansplattform som samlar de lokala aktörer som kan och vill verka för en hållbar utveckling inom området. Syftet med denna uppsats är att undersöka samverkansprocesser över organisationsgränser i två svenska biosfärområden: Östra Vätterbranterna och Vänerskärgården med Kinnekulle. Jag har utifrån begreppet gränsorganisation undersökt hur respektive biosfärområde erhåller legitimitet och stabilitet, samt hur identitet skapas för respektive biosfärområde. Jag har visat att båda biosfärområdena jag undersökt är samverkansorganisationer vars roll är att kommunicera och medla över de olika deltagande organisationernas gränser. I Östra Vätterbranterna medlar biosfärföreningen främst mellan bevarande- och brukande intressen, och i Vänerskärgården med Kinnekulle samverkar biosfärområdesföreningen främst mellan kommunerna Mariestad, Götene och Lidköping. I båda biosfärområden har respektive biosfärförening även en tydlig roll som medlare i kontroversiella frågor som rör miljö och en hållbar samhällsutveckling, som till exempel rör gruvor och vindkraft. Utnämningen till biosfärområde från UNESCO ger både stabilitet och legitimitet till föreningarna och gränsorganisationerna Östra Vätterbranterna och Vänerskärgården med Kinnekulle.

Nyckelord: samverkan, legitimitet, biosfärområde, Östra Vätterbranterna, Vänerskärgården med Kinnekulle.

Abstract

Collaboration is a central part of the work towards sustainable development, so concrete changes can take place at the local level. Biosphere reserves are model areas for sustainable development that function as a collaboration platform that brings together local actors who can and want to work for sustainable development in the area. The purpose of this thesis is to investigate collaboration processes across organizational boundaries in two Swedish biosphere reserves: Östra Vätterbranterna and Vänerskärgården med Kinnekulle. Based on the concept of border organization, I have investigated how each biosphere reserve acquires legitimacy and stability, and how identity is created for each biosphere reserve. I have shown that both biosphere reserves I have investigated are collaborative organizations whose role is to communicate and mediate across the boundaries of the various participating organizations. In Östra Vätterbranterna, the biosphere association mainly mediates between conservation and farming interests, and in Vänerskärgården med Kinnekulle, the biosphere reserve association mainly cooperates between the municipalities of Mariestad, Götene and Lidköping. In both biosphere reserves, each biosphere association also has a clear role as a mediator in controversial issues concerning the environment and sustainable societal development, such as mining and wind power. The designation as a biosphere reserve from UNESCO gives both stability and legitimacy to the associations and border organizations Östra Vätterbranterna and Vänerskärgården med Kinnekulle.

Keywords: collaboration, legitimacy, biosphere reserve, Östra Vätterbranterna, Vänerskärgården med Kinnekulle.

Innehållsförteckning

1 Inledning	8
1.1. Syfte	9
2. Bakgrund	10
2.1. Biosfärområde Östra Vätterbranterna	10
2.2. Biosfärområde Vänerskärgården med Kinnekulle	11
3. Metod	12
3.1. Intervjuer	12
3.2. Övrig informationshämtning.....	14
4. Tidigare forskning och centrala begrepp	15
4.1. Forskning om biosfärområden	15
4.2. Samverkan.....	16
5. Östra Vätterbranterna	18
5.1. Konflikt i Östra Vätterbranternas vagga.....	18
5.2. Biosfärområdet Östra Vätterbranterna bildas	19
5.3. En arena för diskussion	21
5.4. "Föreningen är en skvader"	22
5.5. Östra Vätterbranterna – något att samlas kring.....	24
5.6. Utmaningar och möjligheter står för dörren	26
5.7. "Hållbarheten ligger i samverkan"	31
5.7.1. " Ett skede av stora förändringar"	32
6. Vänerskärgården med Kinnekulle	33
6.1. "Besvärområde"	33
6.2. En kommunikativ fråga	36
6.3. Legitimitet och stabilitet	39
6.4. "Biosfärområden handlar om samverkan över gränser"	41
7. Avslutande diskussion	44
Referenser	46

Figurförteckning

Figur 1: Biosfärområde Vänerskårgården med Kinnekulle:s logotyp.....37

Förkortningar

LRF	Lantbrukarnas Riksförbund
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WWF	Världsnaturfonden

1 Inledning

Samverkan är en central del i arbetet mot en hållbar utveckling, för att konkreta förändringar ska kunna ske på lokal nivå. Första steget mot en hållbar samhällsutveckling skulle därför kunna vara att bygga en plattform för lokal samverkan. En sådan plattform för samverkan för en hållbar utveckling är biosfärområden, som utses av UNESCO:s (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) program *Man the Biosphere* som betonar samspelet mellan naturen och mänskligheten. Det finns över 700 biosfärområden registrerade världen över (UNESCO 2017), varav sju av dessa områden finns i Sverige. (Sandström *et al.* 2012). Sveriges biosfärområden täcker 2 677 564 hektar, alltså omkring 6,5 procent av Sveriges yta (UNESCO 2017), vilket är mer än dubbelt så stort som Sveriges bebyggda yta¹ (SCB 2013).

Statusen som biosfärområde ges till områden som kommit en bit på vägen med arbetet mot en hållbar utveckling, och som kan fungera som lärande exempel för andra. Biosfärområden karaktäriseras av en organisering där bevarande av naturen kombineras med brukande, där man i lokal samverkan provar nya metoder för en hållbar samhällsutveckling (Svenska Unescorådet 2019b). Utnämningen till biosfärområde innebär inget utökad formellt skydd av natur i form av restriktioner av aktiviteter inom området. (Sandström, 2012). UNESCO (2019b) anser att biosfärlarbetet ska drivas i lokal samverkan med de som bor och verkar inom området. På grund av biosfärområdernas betoning på samverkan kan man se biosfärområden som en gränsorganisation, en plattform för samverkan över organisationsgränser (Löfström 2010). Det innebär att biosfärområden i praktiken innefattar en rad olika samverkansprocesser, vilket denna uppsats ämnar att undersöka genom en studie av två svenska biosfärområden, Östra Vätterbranterna och Vänerskärsgården med Kinnekulle. Genom att undersöka samverkansprocesser över organisationsgränser i dessa två biosfärområden hoppas jag kunna bidra till nya kunskaper och insikter om nya arbetssätt för att uppnå en hållbar samhällsutveckling.

Samtidigt som jag skrivit denna uppsats har jag medverkat i en utvärdering av Sveriges biosfärområden på uppdrag av Naturvårdsverket.

¹ Sveriges bebyggda yta täcker strax under 3 procent av Sveriges totala yta.

1.1. Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka samverkansprocesser över organisationsgränser i två svenska biosfärområden. Jag kommer utifrån begreppet gränsorganisation undersöka hur respektive biosfärområde erhåller legitimitet och stabilitet samt hur identitet skapas för respektive biosfärområde. I min uppsats kommer jag att svara på följande frågor:

1. Hur kommunicerar och medlar biosfärföreningen i respektive biosfärområde över organisationsgränser?
2. Hur arbetar biosfärföreningarna för att skapa en identitet för sina respektive biosfärområden?
3. Hur erhåller biosfärföreningarna sin legitimitet?
4. Hur erhåller biosfärföreningarna sin stabilitet?

2. Bakgrund

2.1. Biosfärområde Östra Vätterbranterna

Storslaget och småskaligt – det är biosfärområde Östra Vätterbranternas slogan (Biosfärprogrammet Sverige 2015). En stor del av Vättern, cirka 50 procent, ingår i det 104 000 hektar stora biosfärområdet Östra Vätterbranterna. Detta biosfärområde innehåller även en stor del skyddade områden, men det mesta av marken ägs av cirka 1000 privata markägare (Sandström *et al.* 2012).

Projektet Östra Vätterbranterna startade 1998 för att lösa de konflikter mellan markägare, myndigheter och ideella naturorganisationer som pågått under flera år (Biosfärområdet Östra Vätterbranterna 2018). Biosfärområdet är organiserat som en ideell förening som grundades av Gränna skogsgrupp, Jönköpings Kommun, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Länsstyrelsen i Jönköpings län, Skogsstyrelsen, Södra Skogsägarna och Världsnaturfonden (WWF) (Östra Vätterbranterna u.å.). År 2012 blev Östra Vätterbranterna Sveriges femte biosfärområde (Biosfärområdet Östra Vätterbranterna 2018).

Östra Vätterbranterna har sju fokusområden som samlar engagerade i biosfärområdets arbete:

1. Biosfärsakademien, som utbildar biosfärsambassadörer och anordnar kurser, seminarier och konferenser.
2. Energi och klimat.
3. Gastronomisk region, med syftet att vidareutveckla ett dynamiskt, hållbart och levande näringsliv inom mat och dryck.

4. Levande landskap som jobbar med småskaligt jord- och skogsbruk.
5. Turism och friluftsliv.
6. Social Hållbarhet som har integrationsprojekt
7. Varumärket Vätterbranterna som marknadsför biosfärområdet. (Biosfärprogrammet Sverige 2015).

2.2. Biosfärområde Vänerskärgården med Kinnekulle

Biosfärområdet Vänerskärgården med Kinnekulle är cirka 278 600 hektar stort och innefattar kommunerna Mariestad, Lidköping och Götene samt delar av Sveriges största sjö Vänern. Ett varierat djurliv delar området med cirka 60 000 människor. Ungefär 16 281 hektar av området skyddas i svensk lagstiftning som nationalparker och andra former av skydd. Upprinnelsen till biosfärområdet var naturvårdsprojekt; Platåberget Kinnekulle – restaurering och bevarande, som påbörjades år 2002. Själva Biosfärområdet Vänerskärgården med Kinnekulle bildades 2010 och är i likhet med Östra Vätterbranternas biosfärområde organiserade som en ideell förening (Sandström och Olsson, 2012).

Vänerskärgården med Kinnekulle har under sina tio år breddat sin verksamhetsinriktning. Från ett fokus på naturturism och vandringsleder till att även satsa på hållbar teknisk innovation (Vänerskärgården med Kinnekulle u.å.). Ett exempel är projektet Electrivillage i Mariestads kommun som testar nya hållbara transportlösningar och energisystem. De har bland annat byggt världens första solcellsdrivna vätgastankstation (Stenström 2019).

3. Metod

I studien används en kvalitativ metod för att undersöka samverkansprocesser över organisationsgränser i två svenska biosfärområden. Studien är en komparativ fallstudie av biosfärområdena Östra Vätterbranterna och Vänerskärgården med Kinnekulle. Dessa två biosfärområden valdes dels för de låg nära varandra och delvis för att de var förhållandevis olika. Östra Vätterbranternas verksamhet inriktar sig på jord- och skogsbruk medan Vänerskärgården med Kinnekulle har en större betoning på kommunikation och teknisk innovation. Genom att studera och jämföra två biosfärområden synliggörs aspekter som annars hade varit svåra att identifiera om bara ett biosfärområde undersökts (Creswell & Creswell 2018).. Att välja två biosfärområden med förhållandevis olika verksamhetsinriktning kan öka generaliseringen av uppsatsens resultat och slutsatser, vilket är den huvudsakliga fördelen med komparativa fallstudier. (ibid.) Empirin har huvudsakligen inhämtats genom intervjuer, men även genom dokumentstudier.

3.1. Intervjuer

Jag har valt intervjuer som min huvudsakliga metod för att undersöka hur man arbetar med samverkansprocesser över organisationsgränser i Östra Vätterbranterna och Vänerskärgården med Kinnekulle. Genom mina intervjuer har jag tagit del av mina informanternas berättelser av respektive biosfärområde och hur de arbetar.

Totalt har jag intervjuat 15 personer, nio från Östra Vätterbranterna och sex från Vänerskärgården med Kinnekulle. Jag har valt informanter utifrån hur involverade i arbetet med biosfärområdet de var, samt att de

har en stor kunskap om biosfärområdet de verkar inom. Jag har intervjuat biosfärkoordinatorerna för respektive biosfärområde, en tidigare biosfärkoordinator, biosfärföreningens ordförande, biosfärambassadörer², personer i Länsstyrelsen, kommundjänsmän och kommunpolitiker. Jag har även intervjuat personer som idag är pensionerade men som bibehåller ett engagemang i biosfärföreningen. Dessa pensionerade personer började sitt engagemang i biosfärföreningen i en tidigare yrkesroll, men de har fortsatt sitt engagemang efter sin pension.

Jag hittade mina informanter främst genom att kontakta de som är listade på biosfärområdenas hemsidor. Jag har även bött biosfärskoordinatorerna sätta mig i kontakt med personer som har kunskap om och varit delaktiga i arbetet med biosfärområdet.

Parallellt med uppsatsarbetet har jag även medverkat i en utvärdering av Sveriges biosfärområden på uppdrag av Naturvårdsverket. Intervjuerna jag gjort för denna uppsats har även använts i utvärderingen. Informanterna har informerats om att intervjun skulle användas både till en uppsats och till en utvärdering för Naturvårdsverket. Fördelarna med samarbetet var att jag fick en möjlighet att intervjua personer som eventuellt inte hade ställt upp på att bli intervjuad för en uppsats, till exempel en kommunchef och en landshövding. I tio av intervjuerna hade jag med mig min handledare, som ledde arbetet med utvärderingen. Det möjliggjorde att vi var två som kunde fundera ut frågor, samt att det blev lättare att ta anteckningar under intervjuens gång. En nackdel kan däremot vara att informanterna kan ha modifierat sina svar för att framstå på ett visst sätt i utvärderingen.

Genom intervjuerna har jag fått olika perspektiv på hur biosfärområdena arbetar med samverkan och en samlad bild av hur biosfärarbetet går till i de två biosfärområdena. Intervjuerna var semi-strukturerade och intervjufrågorna utgick utifrån en lista på frågor som jag skrivit inför varje intervju, där frågorna anpassades efter informantens roll och

² Biosfärambassadörer fungerar som länkar ut i samhället, det är vanliga människor som har gått en studiecirkel-liknande utbildning om biosfärområdet. Dessa personer kan sedan informera andra och arbeta med biosfärområdets frågor, samt återkoppla de frågor och synpunkter de stöter på till biosfärföreningen. (Vänerskärgården med Kinnekulle 2020a)

vad jag hört från andra informanter (Kvale *et al.* 2009). Nya frågor kom upp under intervjuens gång och vissa frågor som jag hade förberett blev inte ställda om de kändes irrelevanta. Intervjuerna var en till två timmar långa och genomfördes på en plats som informanten valt själv. Ofta var vi på biosfärkontoret, men jag har även genomfört intervjuer på kafé, bibliotek samt under en sopplunch i en kyrka. Informanterna informerades om mitt syfte, de godkände att intervjun spelades in. Nästan alla intervjuer har transkriberats, utom i de fall då jag har fört så pass bra anteckningar att en transkribering skulle vara överflödigt.

3.2. Övrig informationshämtning

Mitt empiriska material har kompletterats med information från olika digitala och skriftliga källor. Det inkluderar hemsidor och broschyrer, och även biosfärrelaterade dokument som biosfäransökningar och mötesprotokoll. Jag har även gjort en litteraturstudie för att sätta in uppsatsens syfte om hur man arbetar med samverkansprocesser över organisationsgränser i två svenska biosfärområden i ett vetenskapligt sammanhang. Jag har främst läst forskningen om biosfärområden, i första hand kring de två biosfärområden som undersökts, i andra hand biosfärområden i Sverige och i tredje hand biosfärområden globalt. Jag har även studerat litteratur om samverkan. Litteraturstudien har kompletterat min empiriska insamling av material och har gett mig en bakgrunds-förståelse för de samverkansprocesser som studeras i uppsatsens två utvalda biosfärområden.

4. Tidigare forskning och centrala begrepp

4.1. Forskning om biosfärområden

Biosfärområden ska enligt UNESCO (2017) vara en arena för forskning och därför har många forskningsprojekt utförts i biosfärområden världen över. Forskningsfältet är brett. Vissa studier undersöker biosfärområdena utifrån ett naturvetenskapligt perspektiv (ibid.). Till exempel har Plieninger et.al. (2013) undersökt ekosystemtjänster i kulturlandskapet i ett biosfärområde i Tyskland. Många studerar även de sociala aspekterna av biosfärområden. Bland annat hur biosfärområden påverkar diskursen, maktrelationerna och politiska och ekonomiska konsekvenser av biosfärområdenas sätt att genomföra naturbevarande (West et al. 2006; Devine 2017; George & Reed 2017; Ivan 2017; Kušová & Těšitel 2017). Ett annat forskningsfält av biosfärområden globalt är hur kommunikation, samarbete och lärande kan bidra till bevarande av biologisk mångfald och klimatanpassning (Albert et al. 2012). Forskningen kring svenska biosfärområden har främst fokuserat på biosfärområdenas roll för en hållbar utveckling. Bland annat har Westley et. al. (2013) undersökt hur entreprenörskap kan bidra till en omställning till ett resilient socio-ekologiskt system. Schultz och Lundholm (2010) och (2013) har undersökt om och hur biosfärområden fungerar som lärande för hållbar utveckling (Schultz & Lundholm 2010; Kriesel 2013). Även hur biosfärområden kan vara arenor för att uppnå Agenda 2030 (Heinrup & Schultz 2017) har undersökts i svenska biosfärområden. Studier med ett mindre fokus på hållbar utveckling tar till exempel upp ansvar i det nätverk av styrning biosfärområden befinner sig i (Hahn 2011) samt rekreation och friluftsliv (Beery & Jönsson 2017).

I Östra Vätterbranterna har forskningen dels varit naturvetenskaplig, med en studie om hur träd integrerade i beteslandskap påverkar den biologiska mångfalden (Jakobsson *et al.* 2019). Merparten av forskningen har däremot undersökt hur samverkan och lärande för hållbar utveckling (Appelstrand 2012; Baird *et al.* 2018).

I Vänerskärgården med Kinnekulle har forskningen undersökt vilken roll kulturmiljön och platsidentitet har för människors välbefinnande (Gustavsson *et al.* 2019), hur biosfärområden kan bidra till ett socialt entreprenörskap (Fredricson & Mctaggart 2017), samt hur naturvårdsprojekt i området har påverkat friluftsliv och rekreation (Stenseke 2013).

4.2. Samverkan

Samverkan är en central del av biosfärområdernas arbete (Svenska Unescorådet 2019b). Det finns olika beskrivningar av vad samverkan är. Gray (1989) beskriver det som en längre, integrerad process där parter med olika perspektiv konstruktivt undersöker sina skillnader och letar efter lösningar bortom sina egna tankesätt. Hallgren och Ljung (2005) beskriver samverkan som en process av ömsesidigt lärande och gemensamt beslutsfattande med syftet att uppnå ett kollektivt handlande. I denna uppsats kommer jag främst utgå från Hallgren och Ljungs definition av samverkan eftersom den typen av samverkansprocesser återkommer i de biosfärområden jag undersökt. Hallgren och Ljung (2005) beskriver vikten av lärande i samverkansprocesser, något som återkommer i flera svenska studier som undersöker biosfärområden utifrån adaptive co-management (Hahn *et al.* 2006; Olsson *et al.* 2007; Schultz *et al.* 2011; Plummer *et al.* 2017). Adaptive co-management undersöker hur olika aktörer samverkar och det lärande de får ut av samverkan (Plummer *et al.* 2017).

Genom att se samverkan som en ömsesidig lärandeprocess mellan olika aktörer kan jag lättare förstå hur samverkan skapas över organisationsgränser i de två svenska biosfärområden som undersöks i denna uppsats.

Jag kommer utifrån begreppet gränsorganisation undersöka hur respektive biosfärområde erhåller legitimitet och stabilitet, samt hur identitet skapas för respektive biosfärområde.

Löfström (2010) skriver att samverkansprojekt handlar om hur aktörer tar med sig sina gränser från sin vardag i ett möte med en annan verksamhet med andra gränser, för att samverka kring att organisera nya gränser. Löfström (2010) använder begreppet gränsorganisation för att beskriva en organisation som fungerar som en plattform för samverkan över organisationsgränser. För att kunna överbrygga organisationsgränser behövs kommunikation och medlande som upplevs legitim och stabil för de inblandade parterna. Gränsorganisationer överbryggas gränser, och skapar även nya gränser och använder dem för att skapa en identitet. Identiteten skapas och upprätthålls genom beskrivningar av vad som finns innanför och utanför organisationen (Löfström 2010). Vidare använder Löfström (2010) även begreppet gränsarbete för att beteckna de aktiviteter som syftar till att definiera gränser, särskilja sig från andra och tydliggöra sin egen uppgift och sin roll. Det handlar om makt och kontroll över gränserna. Det kan bland annat innebära att utveckla och definiera gemensamma idéer, begrepp, metoder och kunskap. Gränsobjekt kallar Löfström (2010) de objekt aktörerna i en gränsorganisation samlas kring. Det kan till exempel handla om dokument, diskurser, processer, med mera. Gränsobjekt ger samverkan sitt sammanhang - en lokal förankring och betydelse. Gränsobjekt ska vara tillräckligt formbara för att olika aktörer ska kunna identifiera sig med gränsobjektet, samtidigt ska de vara tillräckligt stabila och robusta för att behålla sin mening över organisationsgränserna (Löfström 2010) Genom att undersöka biosfärområdenas gränsarbete och gränsobjekt kan jag se hur biosfärområdena ges en identitet olika aktörer kan relatera till, samt hur biosfärföreningarna gör för att få legitimitet i sina samverkansprocesser.

5. Östra Vätterbranterna

I detta kapitel kommer jag att undersöka samverkansprocesser över organisationsgränser i biosfärområde Östra Vätterbranterna, hur dessa processer från legitimitet och hur det skapar en identitet för Östra Vätterbranterna. Ett sätt att undersöka samverkan är att utgå från just organisationers gränser och begreppet gränsorganisation. En gränsorganisation är en plattform för samverkan över organisationsgränser (Löfström 2010). För att kunna överbrygga organisationsgränser behövs kommunikation och medlande som upplevs legitim och stabil för de inblandade parterna. Genom gränsarbete och gränsobjekt skapas en identitet för gränsorganisationen (ibid.).

5.1. Konflikt i Östra Vätterbranternas vagga

UNESCO (2019b) anser att biosfärbetet ska drivas i lokal samverkan. Samverkan är alltså en del av alla biosfärområden, men det är särskilt centralt i biosfärområdet Östra Vätterbranterna. Östra Vätterbranterna började i slutet av 90-talet som ett samverkansprojekt för att reda ut en naturresurskonflikt mellan skogsägare med intresset att bruka sin skog och ideella ”bevarandentusiaster” som främst representerades av Gränna Skogsgrupp. Markägare kände att de blev övervakade av myndigheter och av ideellt engagerade människor i naturvården. För att lösa denna konflikt startades samverkansprojektet Östra Vätterbranterna, som blev en neutral arena där de inblandade parterna i konflikten kunde mötas och diskutera den förvaltning av skog och mark de ville se. Med andra ord blev projektet Östra Vätterbranterna en gränsorganisation, en plattform för samverkan över organisationsgränser. Gränsorganisationer behöver en stabilitet och en legitimitet för att kunna kommunicera och medla över gränser (Löfström 2010). De sju inblandade parterna,

och senare grundarorganisationerna Gränna skogsgrupp, Jönköpings Kommun, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Länsstyrelsen i Jönköpings län, Skogsstyrelsen, Södra Skogsägarna och Världsnaturfonden (WWF) i projektet Östra Vätterbranterna ansökte om att bilda ett biosfärområde för att ge samverkansprojektet en stabilitet och en kontinuitet (Olsson 2012). Biosfärområdets sju grundarorganisationer³ representerar olika sidor föreningen vill förena i en samverkansprocess. LRF och Södra Skogsägarna representerar markägarnas intressen, de som har direkt inflytande över hur marken förvaltas. Jönköpings Kommun, Länsstyrelsen i Jönköpings län och Skogsstyrelsen representerar myndigheterna som har som uppgift att kontrollera att markerna och naturresurserna förvaltas på ett lagligt sätt genom tillsyn, och att uppmuntra en hållbar förvaltning av marker och naturresurser genom rådgivning. Gränna skogsgrupp och WWF representerar de ideella intresseorganisationerna som har ett engagemang kring miljö och tankar och åsikter om hur marken ska förvaltas, men som har liten reell och laglig makt över markförvaltningen. Genom att förena dessa tre sidor får biosfärföreningen en representativitet, vilket ger en legitimitet att verka i frågor som rör skog, lantbruk och natur.

Konflikten i biosfärområdet Östra Vätterbranternas vagga är helt central i föreningens historieskrivning och självbild. Jag har inte haft en enda intervju där konflikten inte nämnts, inte läst en text om Östra Vätterbranterna som inte tagit upp konflikten. Att parterna som tidigare haft en konflikt nu i tio år har samverkat i samma organisation med skogsbruk och jordbruksfrågor ses av mina informanter i Östra Vätterbranterna som ett bevis på att denna samverkansprocess har varit, och är, framgångsrikt.

5.2. Biosfärområdet Östra Vätterbranterna bildas

Bildandes av ett biosfärområde har varit ett sätt att ge samverkansprocessen i Östra Vätterbranterna en stabilitet och en kontinuitet. För att en gränsorganisation ska kunna fungera som en plattform för samverkan

³ Gränna skogsgrupp, Jönköpings Kommun, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Länsstyrelsen i Jönköpings län, Skogsstyrelsen, Södra Skogsägarna och Världsnaturfonden (WWF).

över organisationsgränser behöver organisationen få legitimitet från de parter gränsorganisationen önskar att samla i en samverkansprocess. I biosfärområdet Östra Vätterbranterna har informanter beskrivit att själva utnämningen till biosfärområde som legitimitetsskapande. Det har framhävts vikten av att utnämningen är från UNESCO – ett stort, välkänt organ från FN. En säger ”Jag tror att biosfärområdet har stärkt områdets stolthet. UNESCO har bestämt att man vill skydda det.” (Informant 1)

När biosfärföreningen Östra Vätterbranterna bildades ansågs det viktigt att knyta sig an personer med respekt i sina respektive organisationer och med makt över de frågor som Östra Vätterbranterna främst engagerar sig i, det vill säga jord- och skogsbruksfrågor. Bland annat har landshövdingen och kommunstyrelsens ordförande varit med i föreningen. Östra Vätterbranterna skulle ses som den legitima arenan att diskutera och agera för en hållbar utveckling, främst på skog och jordbruksområdet, och därför var det viktigt att relevanta personer med makt över dessa frågor var, och är, med i föreningen.

Biosfärområdets organisering har även varit viktigt för att skapa legitimitet. Biosfärområden kan organisera sig på lite olika sätt. Till exempel har Sveriges första biosfärområde (Svenska Unescorådet 2019a) Kristianstad Vattenrike valt att organisera sig som en kommunal verksamhet (Kristianstads kommun 2019). Östra Vätterbranterna valde att organisera sig som en förening med hänvisning till faktorer som ökar legitimiteten. Informanterna har berättat att eftersom gemene man är bekant med föreningar skulle det ge en lokal förankring. Man ville ha en neutral arena och att alla parterna skulle vara lika ”hemma”, vilket inte skulle ha fungerat om biosfärområdet låg under kommunen eller Länsstyrelsen. Föreningar är demokratiska vilket även det var viktigt för att parterna skulle få förtroende för föreningen.

Flera informanter har berättat att genom att de olika parterna i konflikten satte sig ner tillsammans och diskuterade, samt genom att bilda en gemensam förening – Biosfärområde Östra Vätterbranterna, har känslan av att vara på två olika sidor av en konflikt minskat. Bildandet av biosfärområdet kan ses som ett gränsarbete, att gränserna omdefinierades. Personerna och organisationerna som tidigare stod i konflikt med varandra är nu med i samma förening och de har samma mål - en hållbar

utveckling, men de har olika tankar om hur man ska nå dit. Informant 2 beskriver:

Samhället i stort går mer mot konfrontation. Men Östra Vätterbranterna lär oss att samtalet, de långa processerna och lärandet är det som håller i längden. Det som är unikt med biosfärområdet är att man försöker hitta det som är gemensamt. (Informant 2)

Som informanten beskriver ovan kommunicerar och medlar engagerade i föreningen Östra Vätterbranterna med varandra om hur föreningen kan arbeta mot en hållbar utveckling, och de börjar där de är överens. Biosfärområde Östra Vätterbranterna fungerar som ett enande paraply och därmed har även de gränser som bestämmer vilka som ska samverka ritats om. Istället för att man tillhör var sin rivaliserande organisation ses de engagerade i föreningen Östra Vätterbranterna som en del av biosfären.

5.3. En arena för diskussion

Även om Östra Vätterbranterna har kommit långt från konflikttiden i början av millennieskiftet och fram till biosfärområdets bildande 2012, finns spår av konflikten kvar som visar sig i att föreningen tar hänsyn till den tidigare konflikten även idag. Bland annat motiverades valet av föreningens nuvarande ordförande utifrån att det är en person som uppfattas komma utifrån. Ordföranden har inte varit inblandad i konflikten, eller i de organisationer som var inblandade i konflikten. Detta för att inte någon som tidigare var med i naturresurskonflikten ska få mer makt än den andre och därmed behålla den legitimitet som neutral arena Östra Vätterbranterna har arbetat på. Ordföranden hade även respekt i delar av biosfärområdet sedan innan, vilket ytterligare stärker legitimiteten.

Biosfärföreningens vikt vid neutralitet kan även märkas i det att föreningen valt att inte ta ställning i frågor som upplevs kontroversiella för föreningens medlemmar. Informant 3 beskriver:

Biosfärområdet kan vara en mötesplats och en arena för diskussion, men inte ta ställning för eller emot [i sakfrågor], för det får inte påverka beslutsprocesser. Man behöver inte ta enskilda projekt eller processer som är väldigt polariserade. Man kan samtidigt lyfta fram och hitta samverkansformer och samhandling i de frågorna som bidrar till hållbar utveckling. Att ha den

strategiska helheten i processer och projekt som för sakfrågan framåt, men inte riskera att köra i diket kring enskilda saker som kan blossa upp. Ett sådant exempel vi har nu är vindkraftsfrågan. (Informant 3)

Informanten beskriver att det är väldigt viktigt att Östra Vätterbranterna upplevs som en neutral arena för att diskutera frågor som rör hållbar utveckling, så de kan vara en plattform för samverkan över organisationsgränser, en gränsorganisation. Föreningen har därför valt att inte ta ställning i frågor som upplevs som kontroversiella, även om medlemmar i föreningen får ta ställning, men inte som representanter för Östra Vätterbranterna. Att ”ha den strategiska helheten i processer och projekt som för sakfrågan framåt, men inte riskera att köra i diket kring enskilda saker som kan blossa upp” innebär att föreningen fokuserar på att arbeta med frågor som gör området mer hållbart genom att börja där parterna är överens. Informanten beskriver i detta citat även en till anledning att föreningen inte bör ta ställning i kontroversiella frågor. Citatet ovan föregicks av en diskussion om hur det är att vara en samverkansplattform för olika organisationer, närmare bestämt att ha myndigheter med. Myndigheterna är tillsynsorganisationer som ska ta beslut i ärenden som skickas in. Därför kan inte myndigheter vara med i en organisation som samtidigt har tagit ställning för eller emot till exempel vindkraft eller gruvdrift, för det kan anses påverka deras beslut att bevilja projekt som rör dessa frågor. Att biosfärföreningen upplevs som neutrala gör att de blir en legitim arena där olika parter kan mötas och diskutera, samt starta projekt tillsammans.

5.4. ”Föreningen är en skvader”

En skvader är ett fantasidjur som har framdelen av en hare och bakkdelen av en tjäder. Skvadern har även blivit en benämning på en märklig kombination, och en av mina informanter beskrev föreningen Östra Vätterbranterna som en skvader:

Föreningen är en skvader. Det är en intressant och märklig organisation. Föreningar, organisationer, myndigheter, företag och enskilda medlemmar - alla får vara med. I andra föreningar är det ofta så att man bara har den enskilde medlemmen, och då behöver man inte tänka på att olika personer representerar organisationer och myndigheter. Det är en styrka och en svaghet. Det är en utmaning. (Informant 4)

Vid bildandet av biosfärområdets förening diskuterades vilka som skulle kunna bli medlemmar – organisationer eller enskilda medlemmar? Som informanten beskriver ovan landade diskussionen slutligen i en blandform, både organisationer, myndigheter, företag osv, samt enskilda privatpersoner kan bli medlem i föreningen. Informant 2, som var med under biosfärområdets bildande, beskriver tankegången vid bildandet:

Samverkansmodellen i ett sådant här stort landskap är på något sätt en representativ samverkan, alltså att man samverkar med organisationer och föreningar. Man kan inte få alla boende i området att gå med, men man kan få organisationer med många medlemmar att gå med, och därmed få representativitet. LRF var på något sätt en representant för markägarna, Södra Skogsägarna var en representant för skogsägarna, och så vidare. Jag tänker att det hade varit lättare att fokusera på den typen av samverkan, och skippa att ha enskilda medlemmar, och fokusera på organisationernas mål och se hur man kan skapa samverkan mellan dem. (Informant 2)

Informanten beskriver ovan en möjlig modell för biosfärområdet. En modell som bygger på representativ samverkan, där föreningen Östra Vätterbranterna blir en plattform för samverkan mellan organisationer, väldigt likt gränsorganisationsbegreppet. I och med att organisationer kan bli medlem i föreningen fungerar Östra Vätterbranterna som en gränsorganisation som har en representativ samverkan. Informanten ovan, tillsammans med fler informanter menar dock att samverkansarbetet hade varit lättare om organisationen bara skulle bestå av organisationer. I dagsläget beskriver informanterna, aktiva i biosfärföreningen, hur det kan vara svårt att skapa samverkan i en förening där vissa representerar en organisation med hundratals medlemmar, och andra endast representerar sig själva. Samtidigt ger den föreningsformen där alla som vill får engagera sig en möjlighet för personer som varit aktiva i föreningen i en roll, men där rollen har ändrats, till exempel på grund av pensionering, en möjlighet att fortsätta att engagera sig i föreningen som privatperson.

En av utmaningarna med att samverka i en organisation som består av så olika aktörer menar många informanter är att vissa personer är med i sin yrkesroll och får lön, medan andra engagerar sig helt ideellt. Flera har lyft fram att man måste respektera att de som är ideella har andra förutsättningar att sätta av tid, men vissa har ändå lyft att det finns en förväntan att de ideella ska bidra lika mycket som de som kan engagera

sig i föreningen inom sitt yrke. Personer i föreningen har sagt att de skulle vilja att föreningen ersätter de som jobbar ideellt för att de lägger ned sin tid, i synnerhet när de går ner i arbetstid eller tar semester för att ha tid med engagemanget i Östra Vätterbranterna. Däremot har föreningen för lite resurser för att kunna betala de engagerade för arbetet som görs i dagsläget. En av farhågorna en del informanter hade var att bristen på möjlighet att arvoda personer i arbetsför ålder kommer leda till att biosfärföreningen kommer utgöras allt med av äldre personer som tack vare sin pension har tid att engagera sig i föreningen. Det beskrivs som en farhåga eftersom flera har beskrivit en vilja att bredda deltagandet i föreningen:

Jag är helt respektlös för gränser som är oväsentliga. Men jag har stor respekt för människor och deras åsikter. Jag vill gärna lyssna in dem och göra ovanliga inbryt. Jag har suttit vid hemska många köksbord och druckit kaffe. Jag är bra på att prata med bönder på bönders vis. Det här är ett förtroendeskapande arbete. De söker kanske inte upp mig, då kanske jag ska söka upp dem. Och då kanske jag ska intressera mig för deras insektshotell. Och deras träd på gårdsplanen. Besöker jag någon med fina hamlade trån så kan vi diskutera vart det finns i biosfärområdet. Vi byter erfarenheter. Ett av mina mål är att öka bredden i föreningen. Det är bra att man är fler och att man får in lite nytt blod. Jag har lagt ned mycket tid på att fika, men man får tillbaka det på förtroende och förankring. (Informant 4)

Denna informant beskriver hur hen lägger ner mycket tid på att fika med olika personer - ett förtroendeskapande arbete. På det sättet knyter föreningen kontakter och kommunicerar med sina medlemmar, vilket ger en förankring av Östra Vätterbranternas arbete hos sina medlemmar samt verkande i biosfärområdet, vilket i sin tur ger föreningen en legitimitet som en samverkansplattform över organisationsgränser.

5.5. Östra Vätterbranterna – något att samlas kring

Östra Vätterbranterna har sju fokusområden, där ett av dem är Varumärkesgruppen som jobbar med att ta fram och ge mening åt varumärket Östra Vätterbranterna. ”Varumärket Östra Vätterbranterna” kan ses som ett gränsobjekt, genom att det ger gränsorganisationen Östra Vätterbranterna sin identitet genom att definiera vad som finns utanför och

innanför organisationen (Löfström 2010). Löfström (2010) menar att gränsobjekt fungerar som något samverkansparterna i en gränsorganisation kan samla kring. Gränsobjekt kan vara av olika slag, och de behöver inte vara fysiska. Det kan till exempel handla om dokument, diskurser, processer, med mera. Det gemensamma med gränsobjekt är att de fyller gränsorganisationen med mening genom att skapa en identitet för gränsorganisationen (ibid.).

På Östra Vätterbranternas hemsida beskrivs arbetet som varumärkesgruppen är involverade i:

Varumärkesarbetet handlar om att stärka kittet som håller samman delarna och de lite större penseldragen i kommunikationsarbetet. (...) Ett varumärke som får människor att associera till de fokusområden och de projekt som föreningen arbetar med och till det geografiska område som är Östra Vätterbranterna. (Östra Vätterbranterna 2019)

När jag frågar en person som är engagerad i varumärkesgruppen vad som är deras varumärke svarar hen ”Det är allt! Det är identiteten för biosfärområdet.” (Informant 1) Jag ställer samma fråga till en annan i varumärkesgruppen:

Varumärket är en förändring, en omställning, där hållbarhetsperspektivet bidrar till ett gott och hållbart liv för de som bor i biosfärområdet. Att hitta synergier och samhandling i detta. Det är diversifierat. Är du turistföretagare är det på ett sätt och är du lantbrukare är det på ett annat sätt. Vad varumärket är - är stoltheten. (Informant 3).

I de ovanstående citaten kan man se att varumärkesgruppen arbetar med att definiera vad Östra Vätterbranterna är, vilket utgörs av vad som finns innanför och utanför organisationen. Varumärkesgruppens arbete är således ett gränsarbete. Gränsobjekt ger samverkan ett sammanhang - en lokal förankring och betydelse (Löfström 2010). Gränsobjekt och gränsarbete är viktiga för samverkansprocesser för att ge gränsorganisationen en mening för de gränsorganisationen önskar samla i en samverkansprocess. Gränsobjekt ska vara tillräckligt formbara för att olika aktörer ska kunna identifiera sig med gränsobjektet, samtidigt ska de vara tillräckligt stabila och robusta för att behålla sin mening över organisationsgränserna (ibid.). De aktörer som samverkar i Biosfärområde Östra Vätterbranterna samlas kring ett begrepp som de alla kan relatera till – Östra Vätterbranterna kopplar till just den geografiska

platsen aktörerna befinner sig på, det vill säga den östra sidan av Vättern. Däremot beskriver informanten ovan ” Är du turistföretagare är [varumärket] på ett sätt och är du lantbrukare är det på ett annat sätt” vilket tyder på att varumärket inte är tillräckligt stabilt för att behålla sin mening över organisationsgränser. Informanterna som är engagerade i varumärkesgruppen beskriver att varumärket är ”allt” och att det är olika saker för olika personer. Detta ostabila gränsobjekt kan göra att det blir svårt att bygga en identitet för biosfärområdet Östra Vätterbranterna.

Varumärkesgruppen och andra engagerade i biosfärföreningen har, genom sitt gränsarbete, fyllt gränsobjektet Östra Vätterbranterna med en mening som går utöver det geografiska. För att ta reda på vad de som bor och är verksamma i biosfärområdet har för attityd till biosfärområdet, och vad de associerar till ”Biosfärområdet Östra Vätterbranterna” har varumärkesgruppen i Östra Vätterbranterna genomfört en enkät. Biosfärområdet hade beskrivits med ord som naturen, det vackra, bevarande, skydd, utveckling, långsiktighet och dynamik – värden som många kan knyta an till vilket därför underlättar en samverkan kring gränsobjektet.

Biosfärområdets jubileumsexkursion konstruerade även biosfärområde Östra Vätterbranternas identitet genom att bjuda in samverkansparter för att fira 25 års samverkansarbete kring de gröna frågorna. Programmet bestod av en rundtur i området med besök till olika natursköna platser med hög biologisk mångfald. Deltagarna fick åka i en biogasbuss och de fick även en föreläsning, besök från företag, kulturhistoria och en miljövänlig middag med lokala råvaror. Genom att visa vad biosfärområdet är rent konkret konstrueras en identitet för biosfärområdet Östra Vätterbranterna.

5.6. Utmaningar och möjligheter står för dörren

Bildandet av biosfärföreningen motiverades bland annat med att man ville ge samverkansprocessen en kontinuitet och en stabilitet. Långsiktigt kan dock en ideell förening vara instabil. Informant 3 förklarar:

Är det ideellt kan man drabbas av att folk hoppar av. Då blir det instabilt. Är man en del av en kommun så puttrar arbetet för det mesta på. Även om man där kan drabbas av nedskärningar. Men föreningsformen kanske ändå är det bästa sättet att förena allt på en öppen demokratisk arena. Förankringen är viktigt. Det kan inte vara på Länsstyrelsen eller kommunen, för det måste vara förankrat på det lokala. Kruxet är delaktigheten, få ut saker i det lokala och samtidigt få muskler och kraft och nå ut till stora organisationer. (Informant 3)

Löfström (2010) menar att gränsorganisationer behöver både stabilitet och legitimitet för att vara en samverkansplattform över organisationsgränser. Informanten i citatet ovan diskuterar att vara organiserad som en förening kan i sig göra att arbetet blir instabilt eftersom det bygger på engagemanget hos individer. I biosfärföreningen Östra Vätterbranterna finns både ideellt engagerade människor som gör biosfärarbetet på sin fritid, samt personer som kan vara engagerade i biosfärföreningen inom ramen för sin anställning. Att organisationen för samverkansprocesser bygger på ideellt engagemang kan skapa en instabilitet eftersom föreningen inte kan försäkra sig om vilka som kommer vara engagerade och hur länge de kommer vara engagerade i föreningen. Däremot ger organisationsformen förening legitimitet, som informanten beskriver i citatet ovan. Att det är en förening, och inte till exempel en kommunal verksamhet, ger en demokratisk förankring som är viktigt för Östra Vätterbranterna på grund av föreningens konfliktfyllda bakgrund.

En del informanter har beskrivit att biosfärområdets organisationsform som en ideell förening även har sina utmaningar:

Att det är en ideell förening ställer till det mycket. Folk förstår inte vad ett biosfärområde är och man förstår det ännu mindre om vi kommer och pratar om att det är en ideell förening. Folk kopplar det till fotbollsföreningen. Men det är ju folk från statliga myndigheter som är med, det är inte bara olika privatpersoner. Namnet ideell förening slår knut på alltihopa. (Informant 5)

I detta citat kan man se att gemene man är bekant med föreningar, men att det kan koppla till andra saker än vad informanten som citerades har tänkt. Informanten upplever det som problematiskt att biosfärområde Östra Vätterbranterna ideell förening kopplas ihop med föreningar som fotbollsföreningen hos de personer informanten mött. Informanten menar att biosfärområde Östra Vätterbranterna skiljer sig från en ”vanlig fotbollsförening” i och med att den inte ”bara” samlar privatpersoner,

utan föreningen samlar personer som representerar olika intressen med olika mycket makt, som till exempel myndighetspersoner från Länsstyrelsen, kommunen, politiker, företagare och representanter från andra ideella föreningar. Enligt denna informant har inte föreningsformen gett upphov till legitimitet hos vissa av de utomstående som informanten möter när hen arbetar med biosfärområdet som informanten hade önskat. Däremot menar även denna informant att föreningsformen ger legitimitet hos de som är engagerade i föreningen. I och med att föreningen Östra Vätterbranterna har bakgrund av en konflikt behöver de en förening som kan fungera som en neutral arena där alla parter tillsammans diskuterar och röstar på stadgar, budget och verksamhet. För att vara den samverkansplattform som karaktäriserar gränsorganisationer har den organisering som en ideell förening varit viktig.

Projektfiering är en annan utmaning Östra Vätterbranterna har som botten i stabilitet och långsiktighet. Flera informanter har beskrivit att de är bekymrade över att diskussionerna som förs inom föreningen brukar mynna ut i projekt, snarare än långsiktiga, kontinuerliga verksamheter. Detta har delvis förklarats av den osäkra finansieringen som biosfärområdet har, där biosfärföreningen dels blir en projektbank där de beviljar medel till projekt, och dels att föreningens verksamheter bygger på att de själva söker pengar från projekt. Det var delvis på grund av den osäkra finansieringen som föreningen sökte pengar för bland annat integrationsprojekt – något som en del uppfattade som utanför ramen för det biosfärområdet brukar göra, nämligen jord- och skogsbruk. En annan förklaring till att biosfärföreningen startade integrationsprojekt är såklart att det var personer engagerade i föreningen som tyckte det var viktigt med integration av nyanlända svenskar. Vissa informanter menar dock att integrationsprojekten, och andra projekt, har breddat vad biosfärområde Östra Vätterbranterna ägnar sig åt. Man kan beskriva det som att gränserna för biosfärområdet har ritats om och breddats, från att ha varit en förening som främst ägnar sig åt hållbart jord- och skogsbruk till att arbeta brett med Agenda 2030 och hållbar utveckling med dess tre aspekter, ekologiskt, ekonomiskt och socialt. Informant 2 beskriver balansgången mellan att arbeta men några få frågor, eller ta in bredden i hållbar utveckling:

Östra Vätterbranternas profil har varit jord och skogsbruksfrågor. Men när vi blev ett biosfärområde breddade vi uppdraget. Balansgången är svår, om

man ska jobba brett eller spetsigt. Jag kan tycka att spetsen har blivit förlo-
rad, för att ge plats för bredden. Spetsen är jord och skogsbruk, där har vi
kompetens och kan göra skillnad. Vätterbranterna är kända för att ha exem-
pel där bevarande gifts ihop med brukande. Där borde vi satsa, och det gör
vi, men det görs mycket annat också. (Informant 2)

Utifrån tanken om gränsorganisation kan man se det som att identiteten
hos gränsobjektet varumärket Östra Vätterbranterna har blivit för form-
bart och ostabilt för att behålla sin mening över organisationsgränser.
Denna breddning av verksamheten behöver inte vara negativ för före-
ningen, man kan även se det som att föreningen har breddat sin verk-
samhet för att kunna samla fler personer med olika intressen att enga-
gera sig för en hållbar utveckling. Men föreningens roll som gränsorga-
nisation – samverkansplattform, kan ha minskat i och med att bredden
av Östra Vätterbranternas verksamhet kan ha gjort organisationens
identitet otydlig. Samverkan är en process av ömsesidigt lärande och
gemensamt beslutsfattande med syftet att uppnå ett kollektivt hand-
lande (Hallgren & Ljung 2005). Har föreningens roll gått från att samla
de som vill jobba för ett hållbart jord- och skogsbruk i samverkan och
dialog, till att samla personer som vill göra projekt för en hållbar ut-
veckling i bred bemärkelse, kan föreningen Östra Vätterbranterna ha
minskat sin roll som gränsorganisation.

LRF:s utträde ut Östra Vätterbranterna kan visa på föreningens bris-
tande legitimitet som gränsorganisation bland annat på grund av sin
breddning av verksamheten. Det är viktigt att veta att beslutet att lämna
Östra Vätterbranterna kom från regional nivå i LRF. De personer som
var engagerade både i biosfärområdet och i LRF på lokal nivå ville inte
att LRF skulle gå ur Östra Vätterbranterna. Enligt mina informanter, där
ingen har representerat LRF⁴, menade att LRF:s förtroende för Östra
Vätterbranterna som en legitim arena för att diskutera jord- och skogs-
bruksfrågor hade minskat. En av anledningarna till LRF:s utträde som
lyfts av mina informanter var just att föreningen höll på med projekt
som låg utanför vad föreningen brukade syssla med, bland annat integ-
rationsprojekten pekades ut. En annan anledning till LRF:s utträde som
beskrevs av mina informanter var att föreningen fann finansiering till

⁴ Jag valde att intervjua de som är aktiva inom biosfärföreningen. Eftersom LRF inte var aktiva
i föreningen intervjuade jag ingen från LRF.

de jord- och skogsbruksprojekt som genomfördes från aktörer med fokus på naturvård, bland annat WWF, vilket gjorde att biosfärområdet under en period fick mer fokus på naturvård. Informant 1 berättar:

LRF och Södra skogsägarna har haft synpunkter på att [biosfär]området hade för mycket fokus på naturvård och den typen av insats. Det gjorde att LRF valde att gå ur föreningen och Södra skogsägarna valde att stanna kvar och till och med skjuta till pengar för att jobba med frågorna. Så det är jättetråkigt, men jag hoppas att LRF kommer tillbaka. Jag tycker att föreningen haltar lite utan dem, för de är ju markägarna. (Informant 1)

Jag har tidigare beskrivit hur viktigt neutraliteten är och har varit för att Östra Vätterbranterna ska upplevas som en legitim arena för kommunikation och medling. Att föreningen tappade en central part i samverkansprocessen när föreningen av praktiska skäl fokuserade mer på bevarande än brukande visar på vikten av neutraliteten för att föreningen ska kunna erhålla legitimitet som samverkansplattform för en hållbar utveckling.

I bildandet av biosfärområdet Östra Vätterbranterna beskrev jag vikten av att de sju grundarorganisationerna representerade olika delar av konflikten, samt olika parter i jord- och skogsbruksfrågorna, markägare, myndigheter samt ideella intresseföreningar för naturvård. I och med LRF:s utträde har föreningen förlorat en viktig part på markägarsidan, även om föreningen har kvar Södra Skogsägarna som samlar skogsägare. Informanten ovan beskriver ”Så det är jättetråkigt, men jag hoppas att LRF kommer tillbaka. Jag tycker att föreningen haltar lite utan dem, för de är ju markägarna.”. Informant 2 har liknande tankar: ”På ett sätt är det problematiskt att man har förlorat LRF för det är dem som har makten över landskapet.” (Informant 2) Vid ungefär samma tidpunkt som LRF lämnade föreningen gick även Skogsstyrelsen ur, med hänvisning till juridiska orsaker. Det gör att det är fem av sju grundarorganisationer som idag är med i föreningen, att föreningen har tappat två viktiga parter i skog- och jordbruksfrågan som kan sänka föreningens legitimitet att vara en gränsorganisation, en samverkansplattform, för jord- och skogsbruk.

5.7. ”Hållbarheten ligger i samverkan”

Biosfärområden är modellområden för hållbar utveckling (Svenska Unescorådet 2019b), och enligt mina informanter är samverkan centralt i Östra Vätterbranterna för att föreningen ska kunna jobba med hållbar utveckling. Samverkan beskrivs som en process av ömsesidigt lärande och gemensamt beslutsfattande med syftet att uppnå ett kollektivt handlande (Hallgren & Ljung 2005), och detta återkommer i mina informanternas berättelser om biosfärområdet.

Lärande griper in i all verksamhet, så vi tänkte att vi skulle ha ett forum där vi lyfter lärandefrågor. Biosfärområdet är en samverkansorganisation med organisationer som tidigare haft stora konflikter. Det är viktigt att vi kan mötas när det gäller lärandefrågor och samverkan. (Informant 6)

Lövsuccé är ett exempel på ett av Östra Vätterbranternas projekt som fungerat genom samverkan för en hållbar utveckling. Lövsuccé är ett kompetensutvecklingsprojekt om att integrera lövträd i skogen. Ett första projekt nådde framgångar och projektet har sedan dess tagits vidare. Idag ägs det inte längre inom biosfärområdet, utan det har fått eget liv och är idag ett regionalt projekt som ägs av LRF, där bland annat Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen och Södra skogsägarna är med. Som jag beskrivit innan har LRF och Skogsstyrelsen gått ur biosfärområdet, men de fortsätter att delta i biosfärområdets arbete, bland annat genom projekt som Lövsuccé. Informant 2 säger ”Det är tack vare biosfärområdet projektet fortfarande har så mycket samverkan.” Informanten fortsätter:

Det diskuteras ofta vad biosfärområdet leder till. Det puttas in mycket pengar till samverkan, men det är extremt viktigt att det leder till konkreta projekt som ger konkreta resultat i landskapet. Våra paradexempel är hamlingsprojektet, salamanderprojektet, skogsbetesprojektet och så lövsuccé. De är viktiga för de sipprar hela vägen ner till landskapet. (Informant 2)

Informant 2 beskriver att för att Östra Vätterbranterna ska få legitimitet som en samverkansplattform för hållbar utveckling, måste föreningen ha konkret inverkan på det området som utgör ett biosfärområde. Informant 7 beskriver att biosfärområdets mål, en hållbar utveckling, är ett stort mål att arbeta mot. Att varje medlem i föreningen gör så lite, men att man tillsammans ser hur mycket som händer. Jag låter informanten berätta själv:

Det är fantastiskt de man har pratat med, de som har egna företag och samarbetar med naturen. Jag är bara en liten tårtbit i detta. Det jag gör är ett litet myrsteg i hållbarhetsarbetet. Alla som bor i området drar sitt strå till hållbarhetsstacken, och tillsammans blir det en stolthet. Det är helt fantastiskt när man ser allt som görs. (Informant 7)

5.7.1. ” Ett skede av stora förändringar”

Östra Vätterbranterna har en historia som består av en konflikt kring markanvändning som mynnade ut i en samverkansplattform för hållbar utveckling. Biosfärföreningens organisering som en ideell förening gör att personerna i den kan bytas ut. Under mitt besök i Östra Vätterbranterna verkar det som att föreningen står inför ett skifte, på grund av att vissa personer som varit med länge går ur föreningen, medan andra, nya, ansluter sig. I kombination med föreningens osäkra finansiering, samt ett samhällsskifte med lanseringen av Agenda 2030, har föreningens fokus breddats. Utifrån mina intervjuer verkar det däremot som att fokuset på samverkan kommer kvarstå i Östra Vätterbranterna, även om aktörerna och organisationerna som samverkar byts ut.

Jag tror att vi är inne i ett skede av stora förändringar. Tyvärr är det så att dessa organisationer där ansvaret vilar tungt på några få. Det är besvärligt men det kommer man kanske inte undan. De som var med när biosfärområdet bildades som kämpade för att få biosfärområdet, det var en liten grupp och det är allt färre av dem som är med. De nya som inte har historien med sig ser annorlunda på föreningen. Jag ser personligen att samverkan och dialogen och transparensen i föreningen är det grundläggande! Vi är en samverkansorganisation. Det är mötesplatsen där det skapas något. Värdefrågor, när vi för samman olika aktörer, till exempel inom utbildning. Generationsväxlingen har inte med ålder att göra, det är mer på inriktning på verksamheten. Det har funnits ett starkt intresse från småföretagare att hitta en ingång i föreningen, turism, lokal produktion och annat som har att göra med grejer inom vår inriktning. Koppla samman producenter med konsumenter. Det blir mer och mer av det. Det är kanske möjligen svänger från att ha varit ett samråd för markanvändning till en inriktning på småföretagande, på gott och ont. (Informant 6)

6. Vänerskärsgården med Kinnekulle

Biosfärområde Vänerskärsgården med Kinnekulle är, precis som Östra Vätterbranterna, organiserade som en ideell förening där både organisationer, myndigheter, företag och enskilda privatpersoner kan bli medlem. Att organisera biosfärområdet som en ideell förening motiverades med att det blir en möjlighet för många olika aktörer att bli delaktiga i biosfärlarbetet. Informant 8 motiverade valet att organisera sig som en förening: ”När politiker tar på sig en roll, då passar alla andra. ’Det får kommunen sköta’ blir inställningen hos allmänheten.” (Informant 8) Informanten menade att om biosfärområdet skulle organiseras kommunalt skulle förankringen i området minska och därmed även biosfärområdets möjlighet att vara en plattform för samverkan, eftersom informanten menar att när kommunen står som ansvarig vill andra inte vara med. Informanten argumenterar för att biosfärområdet skulle organiseras som en förening utifrån att biosfärområdet bör vara en plattform för samverkan, vilket inte skulle vara möjligt under kommunen. Genom att ha en ideell förening är aktörerna som samverkar i biosfärlarbetet med på samma förutsättning, vilket ger föreningen legitimitet att vara en plattform för samverkan över organisationsgränser – en gränsorganisation.

6.1. ”Besvärområde”

Kommunernas syn på biosfärområdet har varierat under de tio år Vänerskärsgården med Kinnekulle varit ett biosfärområde. Det är upp till varje biosfärområde att själva bestämma hur de ska organiseras, vad de ska göra och hur det ska göras. Biosfärområdets fria form bidrog till att förväntningarna på biosfärkontoret, de som arbetar inom biosfärför-

eningen, var varierade under biosfärområdets första år. Biosfärområdets tre kommuner var, och är fortfarande, en av de viktigaste finansierarna⁵ till föreningen och gav föreningen lösa instruktioner att, som en informant beskriver det, ”fixa hållbarheten” (Informant 9). Vad detta innebar för förväntningar skiljde sig åt från person till person och föreningen led av interna kommunikationsproblem. Biosfärkontoret hade svårt att klara alla uppgifter de fick av föreningens styrelse med den lilla personal de hade. Kommunerna som finansierade merparten av biosfärföreningens aktiviteter och anställda upplevde inte att de resultat biosfärkontoret kunde presentera levde upp till förväntningarna de på kommunen hade på biosfärområdet. Dessutom levde föreningen vid den tiden över sin ekonomi och höll på att gå i konkurs. Några informanter beskriver att en del politiker i kommunerna såg biosfärområdet som ett ”besvärområde”, vilket tyder på brist i legitimitet för samverkansprocessen.

2016 hade kommunrepresentanter i Mariestad, Lidköping och Götene ett krismöte. Kommunrepresentanterna diskuterade hur de kunde se till att föreningen sköttes utifrån de förväntningar kommunrepresentanterna hade på biosfärområdet, inom biosfärområdets ekonomiska gränser. Det var till och med på tal vid mötet att lägga ned biosfärområdet helt och hållet. På krismötet beslutades att fortsätta biosfärbetet, men det skulle göras förändringar i biosfärföreningen som skulle öka den kommunala förankringen i föreningen. Ordföranden i föreningen och biosfärkoordinatören byttes ut till två personer som båda är tjänstemän på kommunen. Det bildades även ett arbetsutskott till föreningen som utgörs av högt uppsatta kommunpolitiker från varje kommun, biosfärföreningens ordförande samt biosfärkoordinatören. En informant, som gick ur föreningen kring denna tid, beskriver denna reform:

[Föreningen har] en kraftfull politisk förankring, på gott och ont. Utåt sett är det en förening men rent praktiskt är det nästan en kommunal verksamhet. Övriga styrelseledamöter vet inte riktigt varför de är med. Kommunen kommer och har inställningen att ”vi sitter på pengarna”. De är inte direkt inne i föreningens dagliga verksamhet, men det är lite åt det hållet. (Informant 8)

⁵ Naturvårdsverket ger ungefär en halv miljon per år i finansiering till varje biosfärområde. Kommunerna finansierade ungefär en halv miljon till totalt. Dessa två inkomstkällor utgör biosfärområdets huvudsakliga basfinansiering.

Trots att syftet med att organisera arbetet med biosfärområdet i en förening var att det skulle ge en bredare förankring, och större möjlighet till samverkan, än om det skulle vara en kommunal verksamhet, har biosfärföreningen som min informant beskriver ovan närmast sig att bli en kommunal verksamhet där en del andra aktörer beskrivs som att ”de inte vet varför de är med”. Omorganiseringen som gav föreningen en större kommunal förankring genomfördes för att öka föreningens bristande legitimitet i kommunernas ögon i och med föreningens bristande kontroll över ekonomin och den upplevda bristen på konkreta resultat för en hållbar utveckling.

Utifrån gränsorganisationsbegreppet behöver gränsorganisationer legitimitet och stabilitet för att kunna vara en plattform för samverkan över organisationsgränser. Reformen av biosfärföreningen Vänerskärsgården med Kinnekulle som gav föreningen en kommunal förankring kan ha stärkt föreningens legitimitet och stabilitet, men däremot har samverkan över organisationsgränserna minskat. Informanter har beskrivit att biosfärkontoret lagt energi på att samverka med biosfärområdets tre kommuner och se till att biosfärföreningen når upp till kommunernas förväntningar på biosfärområdet, eftersom de är viktiga finansiärer för föreningen. Informant 9 beskriver:

Vi bland kommunerna fick i uppdrag att förtydliga och förbättra samverkan. Vi hade inte involverat de andra i föreningen, utan det var endast ett kommunperspektiv. (Informant 9)

En annan informant beskriver att biosfärområdets arbete med kommunen delvis har stängt ute andra aktörer:

Det blir mer styrt från kommunen, även om kommunerna är med i styrelsen och styrelsen bestämmer. Och det är väl bra, vi var ju väldigt illa ute där ett tag men det är uppstyrt nu. Samtidigt som vi nu behöver plocka tillbaka föreningarna. Vi behöver engagera föreningarna så de känner att de är en del av biosfär och att de har en stor betydelse för vårt arbete. För det har dem. (Informant 10)

Flera informanter har beskrivit att de arbetsgrupper informanterna haft med olika aktörer och representanter för olika organisationer har runnit ut i sanden och att en del av de ideella föreningar som tidigare varit aktiva har gått ur biosfärföreningen Vänerskärsgården med Kinnekulle.

Vidare har föreningen tappat en del medlemmar som tidigare var engagerade i föreningen.

Informant 11 beskriver att kommunernas syn på biosfärområdet har vänt sedan kristiden:

Sen tror jag inte riktigt att kommunen sett nyttan av det här samarbetet. Det kallades "besvärområde", det var den politiska retoriken. Företag och föreningar har varit entusiastiga men politiken har inte sett nyttan. Det vände för några år sedan. Då tävlade vi om batterifabriken som tillslut hamnade i Skellefteå. Då fick vi en kontakt på UNESCO-kontoret att skriva en rekommendation, då kunde man sätta UNESCO:s stämpel på vår intresseanmälan. Då såg man faktiskt att "jaha, vi är en del av UNESCO, det kan ge oss legitimitet, detta kan man använda" efter det finns inte den här diskussionen, när vi diskuterar det här med Electrivillage så är alltid UNESCO med och det är en stolthet. (Informant 11)

Vänerskärgården med Kinnekulle har även ökat sitt medlemsantal genom att de på senare tid har jobbat mer med sin kommunikation samt genom att prata med lokala företag och uppmuntra dem att gå med i föreningen.

6.2. En kommunikativ fråga

I förra kapitlet beskrev jag en period där engagemanget i biosfärområdet var lågt från kommunerna, där biosfärområdet hade en bristande tilltro och en legitimitet. Jag beskrev att det delvis berodde på föreningens ekonomiska situation, och de olika förväntningar som fanns på biosfärkontoret. En del informanter har beskrivit ytterligare ett skäl:

Leonie: Ni har gjort så mycket, men ändå tycker kommunerna att inget har levererats?

Informant: Det kommer sig dels av okunskap, man förstår inte riktigt. Det landar i att alla beskriver biosfär på olika sätt. Vi skulle hitta ett sätt att beskriva biosfärområde med fem ord, alla gör det och det blir tydligt, då skulle folk förstå det. Många brottas med att förklara vad ett biosfärområde är. Man vill kunna beskriva det kort och förståeligt. Det finns säkert någon förklaring, men det verkar inte lyckas, biosfärområde är för diffust. (Informant 10)

Informanten beskriver ovan att en av anledningarna till att biosfärområdet haft svårt att samla personer och väcka engagemang är för att biosfärområde upplevs som diffust. Lofström (2010) menar att en gränsorganisation behöver gränsobjekt som samverkansparterna kan samlas kring. Gränsobjekten behöver vara tillräckligt formbara för att olika personer i olika organisationer ska kunna relatera till gränsobjekten, men samtidigt vara tillräckligt robust för att behålla sin mening över organisationsgränser. Informanten ovan, tillsammans med flera andra beskriver att biosfärområdesbegreppet är för diffust för att väcka engagemang och behålla en mening över organisationsgränser. En annan informant beskriver:

Leonie: Hur många känner till biosfärområdet?

Informant: Fler och fler, men det är svårkommunicerat. Vi har gjort en kommunikativ totalmiss. Loggan med biosfär högst upp och så litet Vänerskärgården därunder. Alltså vi kallar det för en utnämning - Höga kusten kallar sig inte för världsarv och skriver höga kusten litet under utnämningen. Vi borde rebranda, vi ska inte prata om biosfär, det är bara ett ord - en administrativ beskrivning. Utan vi är Vänerskärgården med Kinnekulle, vi har extremt unika förutsättningar och resurser. Skärgården, det rena vattnet. Och sedan råkar det vara utnämnt som ett biosfärområde. Många har tyckt att det är ett besöksområde. Det är för de inte förstår det och det är en kommunikativ fråga. (Informant 9)

med ett budskap och en identitet. Flera informanter har beskrivit att det är svårt att få folk att associera till begreppet biosfär, och många av dem pratar mer om det geogra-

fiska - Vänerskärgården med Kinnekulle, när de pratar om biosfärområdet, trots att logotypen, själva gränsobjektet, lyfter fram begreppet "biosfär".

Som informanten beskriver ovan har Vänerskärgården med Kinnekulles logotyp utnämningen "Biosfär" i fokus (se figur 1), och Vänerskärgården med Kinnekulle står under, i andra hand. Fokuset på begreppet biosfär upplever många informanter som besvärligt när de ska fylla logotypen

För att göra biosfärområdet mer konkret och förtydliga identiteten hos biosfärområdet Vänerskärgården med Kinnekulle har biosfärkontoret startat några kommunikationsprojekt. Ett projekt är *Här finns liv, jag låter en informant berätta:

När vi började ta kontakt med företag så sa de att de inte förstod vad ett biosfärområde var. Så vi behövde ett kommunikationsprojekt som blev *Här finns liv. Det är en karta som är sex meter lång med en illustration av Vänerskärgården med Kinnekulle. Till kartan är de globala målen kopplade och till det finns en spelapp där man kan scanna ett globalt mål med info och en fråga, svaret hittar man på kartan. Då får man anledning till att prata om biosfärområdet och skapa stolthet. (Informant 12)

Detta kommunikationsprojekt bidrar till att bygga en identitet för biosfärområdet genom att associera sig med objekt och symboler folk känner till, som de globala målen för en hållbar utveckling. De globala målen som beskrivs i Agenda 2030 fanns inte när biosfärområde Vänerskärgården med Kinnekulle bildades 2010, utan målen kom till fem år senare. En informant menar att Agenda 2030 har givit biosfärområdet en tydligare roll, fokuset på hållbar utveckling ger en kontext till biosfärområdet. I projektet *Här finns liv kopplas de globala målen till konkreta projekt som genomförts inom biosfärområdet för att visa hur biosfärområdet konkret jobbar mot en hållbar utveckling på lokal nivå.

Ett annat kommunikationsprojekt från Vänerskärgården med Kinnekulle är biosfärambassadörer, personer inom biosfärområdet som gått en kort utbildning om biosfärområdet. Ambassadörerna uppmuntras att informera om biosfärområdet utifrån där de är, bland annat som turistguide, på evenemang och i butik och hotell. Det finns även ett initiativ att utbilda förskolebarn och utnämna dem till så kallade miniambassadörer. Det finns 36 biosfärambassadörer där ungefär 10 är aktiva med att informera om biosfärområdet, och över 70 förskolebarn har blivit miniambassadörer.

Ett tredje kommunikationsprojekt är utsållningen och skriften Min plats i biosfären som kommunicerar vilken roll kulturmiljön, kulturarv och platsidentitet har för människors välbefinnande och för en hållbar landskapsförvaltning inom Vänerskärgården med Kinnekulle. För att kommunicera Min plats i biosfären har biosfärföreningen även tagit fram en film, där olika favoritplatser inom biosfärområdet visas och en röst

bland annat säger ”Biosfärområden handlar om samverkan över gränser, och att ta tillvara på de värden som finns här”. (Vänerskärsgården med Kinnekulle 2020b)

Biosfärföreningen valde att satsa på kommunikationsprojekt när de upplevt att personer i organisationer de önskat att samverka med inte förstod vad ett biosfärområde är. De tre kommunikationsprojekt jag har beskrivit syftar alla till att konkretisera biosfärområdet och bygga en identitet för området. Projekten bygger upp en bild av vad biosfärområdet är, så det kan bli något att samlas kring, en plattform för samverkan över gränser. För, som det sas i videon om Min plats i biosfären ”Biosfärområden handlar om samverkan över gränser” vilket till stor del är en kommunikativ fråga.

6.3. Legitimitet och stabilitet

Biosfärområdesutnämningen från UNESCO ger en viss stabilitet till föreningen. En informant beskrev att det från kommunalt håll tidigare funnits ett lågt engagemang, som jag beskrivit tidigare, och informanten tillägger ”De hade ju inte behövt ansöka om att bli biosfärområde”. Jag menar att trots att intresset för biosfärområdet var lågt under en tid, så skänker utnämningen en stabilitet. Ansökan om att bli biosfärområde är en lång, komplicerad och dyr process, och som en informant beskriver är utnämningen ”hederlig”. Utnämningen till biosfärområde från UNESCO var inget de från kommunalt håll var beredda att kasta bort, trots att vissa betraktade biosfärområdet som ett ”besvärområde”.

Den kommunalisering av biosfärföreningen som genomfördes de senaste åren är en faktor som beskrivs som att det givit föreningen en stor stabilitet och en långsiktighet. Kommunaliseringen beskrivs även som att det gett föreningen en legitimitet att verka för en hållbar utveckling, och ökat samverkan mellan kommunerna. Informant 8 karakteriserar biosfärbetet på följande sätt:

Det som kännetecknar vårt sätt att arbeta är kommunsamverkan. Det hör till saken historiskt att Lidköping och Götene brukar samarbeta, men Mariestad samarbetar med andra kommuner. De har olika kulturer. Biosfärområdet har förmått dessa tre kommunerna att samarbeta. Samtalet mellan dem är mycket tack vare biosfärområdet. (Informant 8)

I citatet ovan kan man se att biosfärområdet har bidragit till att stärka samverkan mellan Mariestad, Lidköping och Götene. Däremot har biosfärområdet som plattform för samverkan över organisationsgränser minskat om man ser utöver de tre kommuner som utgör biosfärområdet. Den kommunala förankringen kan ha gett föreningen en legitimitet i och med att det kommunala styret är demokratiskt förankrat. Ideella föreningar är också demokratiska, vilket är en av motiveringarna till att Vänerskärsgården organiserade sig som en förening.

För att ytterligare stärka en bred förankring i området och ge legitimitet åt föreningen representeras föreningen Vänerskärsgården med Kinnekulles styrelse av olika sektorer och näringar från de tre kommunerna som utgör biosfärområdet.

Biosfärområdets utnämning från UNESCO är även något som lyfts som legitimitetsskapande för biosfärföreningen Vänerskärsgården med Kinnekulle. Informant 10 berättade:

Att vara utnämnd av UNESCO är väldigt hederligt och är grunden för arbetet, det är det som driver oss. Det är viktigt för att det dels handlar om att hållbarhetsfrågor är globala och UNESCO jobbar globalt. Det blir en kvalitetsstämpel. Det blir ett bredare arbete, något större än bara Sverige, vilket jag ser positivt på. Man kan säga att det ger legitimitet. Det är inte bara vi i Sverige som jobbar med hållbarhet utan det är globalt. (Informant 10)

Denna informant menar att det ger föreningen legitimitet att tillhöra ett globalt nätverk av biosfärområden som alla jobbar mot samma mål: en hållbar samhällsutveckling. Det gör att föreningen kan legitimera sitt mål med att UNESCO och över 700 andra biosfärområden jobbar med samma saker som Vänerskärsgården med Kinnekulle.

Jag frågar en annan informant om inte föreningen Vänerskärsgården med Kinnekulle hade kunnat göra samma projekt som de gör idag, men utan att vara organiserade som ett biosfärområde. Informanten svarar att utnämningen från UNESCO har ett marknadsföringsvärde och ett kommunikationsvärde, samt att Vänerskärsgården med Kinnekulle även har fått ett ansvar vilket förpliktigar dem att fortsätta jobba med hållbar utveckling.

6.4. "Biosfärområden handlar om samverkan över gränser"

I och med att biosfärområden har ett fokus på landskapet i området blev det logiskt för Mariestad, Lidköping och Götene, tre kommuner längs Vänerns kust, att samverka inom ramen för biosfärområdet Vänerskärgården med Kinnekulle. Alla sex personer jag intervjuade i Vänerskärgården med Kinnekulle har framhållit att samarbetet har gått bra. Men informant 9 menade att, även om det har gått bra, har det krävts ansträngningar från kommunledningarna att upprätta gemensamma institutioner, vanor och arbetssätt för att kunna samarbeta med nya kommuner. Informanten beskriver:

Men det har varit lite svårt för vi kan inte hänga upp det i ett annat samarbete, vi har inget gemensamt lönekontor eller så. Det är bara detta, och så Väner. (Informant 9)

Denna informant menade att det hade varit lättare att göra exakt samma sak, nämligen samarbeta för en hållbar utveckling, men med de kommuner de är vana att samverka med. Men samverkan för en hållbar utveckling har de tre kommunerna gjort, därmed har biosfärområdet bidragit till att överbrygga gränser mellan dessa kommuner. Ett exempel på en överbryggning mellan Mariestad, Götene och Lidköpings kommungränser är vandringsleden biosfärleden och tågbanan Kinnekullebanan som båda går längs Vänerns kust genom dessa tre kommuner. Det finns även tankar om att samarbeta kring den fysiska planeringen med samverkan kring översiktsplaner.

Att samverkan är en central del av arbetet med biosfärområdet återkom ofta i intervjuerna med informanterna i Vänerskärgården med Kinnekulle. Informant 10 beskriver biosfärområdets roll som ett paraply som ska ena arbetet med hållbar utveckling inom området. Informanten fortsätter:

Man måste ha en bra dialog och en bra samverkan utifrån olika perspektiv när det gäller bevarande och brukande. Idag är det mycket antingen eller. Man borde försöka kompromissa och hitta win-win situationer. (...) Man måste respektera varandras syn och man måste våga mötas på mitten. Det är vad hållbarhet handlar om, och biosfärområdet kan vara en arena för detta. Därför vill vi ha en förening och inte vara en del av kommunen, så den kan vara neutral. Men föreningen behövde kommunaliseras för kommunen inte kände att de fick verkstad. Nu förstår kommunerna arbetet och

nu behöver vi fokusera på civilsamhället och näringslivet för deras kunskap är viktig för att detta ska fungera. (Informant 10)

Informanten beskriver att biosfärområdet ska vara ett enande paraply, en arena för dialog och samverkan om hur området ska jobba för en hållbar utveckling. Vänerskärsgården med Kinnekulle strävar efter att bli en gränsorganisation, en plattform för samverkan över organisationsgränser, vilket återkommer i mina informanternas berättelser. Informanten nämner ovan den reform av biosfärföreningen som gjorde att kommunerna fick mer makt i föreningen, och beskriver att den var nödvändig för att arbetet biosfärföreningen gör ska möta kommunens förväntningar. Informanten, tillsammans med andra informanter, beskriver även vikten av att framöver inkludera civilsamhället och näringslivet i arbetet med biosfärområdet.

Flera informanter har beskrivit att det är svårt att sätta fingret på vad biosfärområdet gör för en hållbar utveckling. När jag besökte Vänerskärsgården med Kinnekulle var de i färd med att göra en tioårsutvärdering för UNESCO:s räkning.

När vi började utvärderingen kände styrelsen att ”vi har inte gjort någonting.” Men sedan ser man att man har gjort väldigt mycket. Men det är mycket som inte går att mäta och ta på när man jobbar med samverkan. (Informant 12)

Kommunerna hade en förväntan om att se konkreta resultat av föreningens hållbarhetsarbete i landskapet. Men för att få resultat i landskapet krävs samverkan mellan de parter som råder över mark och vatten, och informanten beskriver att när mycket av det föreningen arbetar med är samverkan är det svårt att presentera det som konkreta resultat för en finansiär. Informanten ovan menar att eftersom biosfärområdets roll är att vara en arena för samverkan kring hållbar utveckling är det svårt att peka på konkreta resultat som blir av den samverkan biosfärområdet möjliggör. Ett exempel är en del fiskeprojekt biosfärföreningen har genomfört och deltagit i. Ett fiskeprojekt skapade en samverkan mellan fiskarna som sålde fisk till gick till löjromstillverkning. Tidigare hade varje fiskare sålt romen enskilt till olika företag, men i biosfärföreningens projekt skapade de en certifiering av löjrommen som gav det ett mervärde som gjorde att fiskarna kunde få ett högre pris för sin produkt. Certifieringen är inte biosfär-märkt, utan det är Vänerlöjrom där fiskare

i hela Vänern inkluderas, inte bara de som verkar inom biosfärområdet. Detta är ett exempel på ett samverkansprojekt som började i biosfärområdet, men som har skalats upp och som nu existerar utanför biosfärområdet och föreningen. Løjromsprojektet har många informanter beskrivit som ett av de mer lyckade projekten biosfärområdet gjort, men idag är det inte längre ett projekt under biosfärområdet. Informanterna har även beskrivit fler liknande projekt där biosfärområdet varit delaktiga men som i sig kanske inte gett så stora resultat, men som har gett ringar på vattnet och fortsatt på andra sätt, men det är oklar huruvida det var biosfärområdets förtjänst eller ej. Biosfärområden ska arbeta för en hållbar utveckling, men biosfärföreningens roll är inte att leverera produkter och tjänster i enlighet med en hållbar utveckling. Istället är biosfärområdets roll att möjliggöra en samverkan kring en hållbar utveckling och att vara en samverkansplattform över gränser.

7. Avslutande diskussion

Syftet med denna uppsats är att undersöka samverkansprocesser över organisationsgränser i två svenska biosfärområden. Jag har utifrån begreppet gränsorganisation undersökt hur respektive biosfärområde får legitimitet och hur en identitet skapas för respektive biosfärområde. Begreppet gränsorganisation passar väl in på biosfärområden då de i praktiken fungerar som en plattform för samverkan över organisationsgränser. Jag har visat att båda biosfärområdena jag har undersökt i är grunden samverkansorganisationer vars roll är att kommunicera och medla över de olika deltagande organisationernas gränser. I Östra Vätterbranterna medlar biosfärföreningen främst mellan bevarande- och brukande intressen, och i Vänerskärgården med Kinnekulle samverkar kommunerna Mariestad, Götene och Lidköping. I båda biosfärområden har respektive biosfärförening även en tydlig roll som medlare i kontroversiella frågor som rör miljö och en hållbar samhällsutveckling, som till exempel gruvdrift och vindkraft. Vidare har både Östra Vätterbranterna och Vänerskärgården med Kinnekulle omdefinierat gränserna genom sitt gränsarbete och etablerandet av sina respektive varumärken som kan ses som en form av gränsobjekt – något som skapar en identitet för biosfärområdet och något att samverka kring. På mina informanter i båda biosfärområden verkar biosfärområdesbegreppet vara otydligt och svårt att relatera till. I sin kommunikation fokuserar båda biosfärområden på naturen inom området och kopplar biosfärområdet till lokala projekt de som bor och verkar inom respektive biosfärområde kan relatera till. Även Agenda 2030 har blivit något båda biosfärområden använder för att skapa en identitet för biosfärområdet, Agenda 2030 blir en internationell ram biosfärområdet visar att de agerar inom.

För att kunna vara en gränsorganisation, en plattform för samverkan över organisationsgränser, behöver biosfärföreningarna få legitimitet

hos aktörerna de önskar att samverka med. Båda biosfärområdena får legitimitet på flera sätt. För det första ger utnämningen till biosfärområde av UNESCO legitimitet, samt att biosfärområdena därmed är en del av ett globalt nätverk av biosfärområden. För det andra har båda biosfärområdena jag undersökt involverat högt uppsatta myndighetspersoner i sina föreningar vilket i sig kan bidra till att ge legitimitet. För det tredje har båda biosfärområdena organiserat sig som en förening för att skapa en folklig förankring vilket även det kan vara ett sätt att erhålla legitimitet. För det fjärde har båda biosfärföreningarna valt en ordförande som föreningsmedlemmar beskriver som legitim. I Östra Vätterbranterna upplevdes en ordförande som kom utifrån som legitim, medan i Vänerskärgården med Kinnekulle uppfattades en ordförande med en kommunal förankring som legitim.

UNESCO:s utnämning till biosfärområde har skänkt en stabilitet åt båda biosfärområdena, i och med att det är en lång process att bli biosfärområde, och utnämningen beskrivs ge ett kommunikationsvärde och en stolthet. Både Östra Vätterbranterna och Vänerskärgården med Kinnekulle var projekt innan de blev biosfärområden. Att organisera sig som en ideell förening är mer stabilt än ett projekt, men i en ideell förening kan personer som väljer att engagera sig variera. Det har även uttryckts en viss svårighet att samverka organisationer och privatpersoner emellan, samt mellan att vissa engagerar sig helt ideellt medan andra får ersättning för arbetet inom biosfärföreningarna. Att kombinera personer med olika roller och förutsättningar är en av utmaningarna med att vara en gränsorganisation som biosfärområdena är – en plattform för samverkan över organisationsgränser. Både Östra Vätterbranterna och Vänerskärgården med Kinnekulle har samverkat kring projekt som skalats upp tack vare den samverkan biosfärområdet har bidragit till. Genom sin samverkan kan biosfärområdena fungera som modellområden för hållbar utveckling, där projekt och initiativ provas i lokal samverkan och där lyckosamma projekt kan leva vidare, inom och utanför biosfärområdet.

Referenser

- Albert, C., Zimmermann, T., Knieling, J. & von Haaren, C. (2012). Social learning can benefit decision-making in landscape planning: Gartow case study on climate change adaptation, Elbe valley biosphere reserve. *Landscape and Urban Planning*, vol. 105 (4), ss. 347–360 Amsterdam: Elsevier Science Bv.
- Appelstrand, M. (2012). Developments in Swedish forest policy and administration - from a "policy of restriction" toward a "policy of cooperation". *Scandinavian Journal of Forest Research*, vol. 27 (2), ss. 186–199 Oslo: Taylor & Francis As.
- Baird, J., Plummer, R., Schultz, L., Armitage, D. & Bodin, O. (2018). Integrating Conservation and Sustainable Development Through Adaptive Co-management in UNESCO Biosphere Reserves. *Conservation & Society*, vol. 16 (4), ss. 409–419 Mumbai: Wolters Kluwer Medknow Publications.
- Beery, T. & Jönsson, K.I. (2017). Outdoor recreation and place attachment: Exploring the potential of outdoor recreation within a UNESCO Biosphere Reserve. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, vol. 17, ss. 54–63
- Biosfärområdet Östra Vätterbranterna (2018). *Vår historia | Biosfärområde Östra Vätterbranterna*. Tillgänglig: <https://www.ostravatterbranterna.se/om-oss/var-historia/> [2020-04-01]
- Biosfärprogrammet Sverige (2015-12-21). *Biosfärområdet Östra Vätterbranterna – småskaligt och storslaget. Biosfärprogrammet Sverige*. Tillgänglig: <https://biosfarprogrammet.se/biosfaromradet-ostra-vatterbranterna-smaskaligt-och-storslaget/> [2020-04-19]
- Creswell, J. & Creswell, D. (2018). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches - John W. Creswell, J. David Creswell - Google Books*. 5. uppl. London: SAGE. Tillgänglig: [https://books.google.se/books?id=335ZDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Creswell,+J.+W.,+%26+Creswell,+J.+D.+\(2018\).+Research+design:+Qualitative,+quantitative,+and+mixed+methods+approaches&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjem-Hu47fnAhWCu-IsKHS0fAysQ6AEIKTAA#v=onepage&q&f=false](https://books.google.se/books?id=335ZDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Creswell,+J.+W.,+%26+Creswell,+J.+D.+(2018).+Research+design:+Qualitative,+quantitative,+and+mixed+methods+approaches&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjem-Hu47fnAhWCu-IsKHS0fAysQ6AEIKTAA#v=onepage&q&f=false) [2020-02-04]
- Devine, J.A. (2017). Colonizing space and commodifying place: tourism's violent geographies. *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 25 (5), ss. 634–650
- Fredricson, M. & Mctaggart, J. (2017). Social Economy in UNESCO Biosphere Reserves. A Multiperspective and Complexity Approach. *The Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, vol. 6, ss. 69–78
- George, C. & Reed, M.G. (2017). Revealing inadvertent elitism in stakeholder models of environmental governance: assessing

- procedural justice in sustainability organizations. *Journal of Environmental Planning and Management*, vol. 60 (1), ss. 158–177 Routledge.
- Gray, B. (1989). *Collaborating: Finding Common Ground for Multi-party Problems*. 1 edition. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gustavsson, E., Eliasson, I., Fredholm, S., Knez, I., Nilsson, L.G. & Gustavsson, M. (2019). Min plats i biosfären. Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/62574> [2020-05-07]
- Hahn, T. (2011). Self-Organized Governance Networks for Ecosystem Management: Who Is Accountable? *Ecology and Society*, vol. 16 (2), s. 18 Wolfville: Resilience Alliance.
- Hahn, T., Olsson, P., Folke, C. & Johansson, K. (2006). Trust-building, Knowledge Generation and Organizational Innovations: The Role of a Bridging Organization for Adaptive Comanagement of a Wetland Landscape around Kristianstad, Sweden. *Human Ecology*, vol. 34 (4), ss. 573–592
- Hallgren, L. & Ljung, M. (2005). *Miljökommunikation: aktörssamverkan och processledning*. 1:5. Lund: Studentlitteratur.
- Heinrup, M. & Schultz, L. (2017). Swedish Biosphere Reserves as Arenas for Implementing the 2030 Agenda. vol. 2017, s. 50
- Ivan, O. (2017). ‘We make more money now, but we don’t talk to each other anymore’: on new tourism and capitalism in the Danube Delta. *Journal of Tourism and Cultural Change*, vol. 15 (2), ss. 122–135
- Jakobsson, S., Plue, J., Cousins, S.A.O. & Lindborg, R. (2019). Exploring the effects of pasture trees on plant community patterns. *Journal of Vegetation Science*, vol. 30 (5), ss. 809–820 Hoboken: Wiley.
- Kriesel, J. (2013). *Education for sustainable development in biosphere reserves: An analysis in the biosphere reserves Schaalsee, Germany, and Kristianstads Vattenrike, Sweden*. Saarbrücken: AV Akademikerverlag.
- Kristianstads kommun (2019). *Kommunledning*. Tillgänglig: <https://www.kristianstad.se/en/kommun-och-politik/kommunens-organisation/forvaltningar/kommunledning/> [2020-04-09]
- Kušová, D. & Těšitel, J. (2017). Action Research in Landscape Ecology (Šumava Biosphere Reserve, Czech Republic Case Study). *Ekológia (Bratislava)*, vol. 36 (4), ss. 323–338
- Kvale, S., Brinkmann, S. & Torhell, S.-E. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Löfström, M. (2010). Samverkan och gränser : studier av samverkansprojekt i offentlig sektor. Högskolan i Borås. Tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-3562> [2020-03-26]
- Olsson, P., Folke, C., Galaz, V., Hahn, T. & Schultz, L. (2007). Enhancing the Fit through Adaptive Co-management: Creating and Maintaining Bridging Functions for Matching Scales in the Kristianstads Vattenrike Biosphere Reserve, Sweden. *Ecology and Society*, vol. 12 (1), s. art28

- Olsson, R. (2012). *En underbar fredag - Från konflikt till samarbete i Östra Vätterbranterna*. Taberg: Gränna Skogsgrupp. Tillgänglig: <https://www.ostravatterbranterna.se/wp-content/uploads/2015/07/En-underbar-fredag.pdf>
- Plieninger, T., Dijks, S., Oteros-Rozas, E. & Bieling, C. (2013). Assessing, mapping, and quantifying cultural ecosystem services at community level. *Land Use Policy*, vol. 33, ss. 118–129 Oxford: Elsevier Sci Ltd.
- Plummer, R., Baird, J., Dzyundzyak, A., Armitage, D., Bodin, Ö. & Schultz, L. (2017). Is Adaptive Co-management Delivering? Examining Relationships Between Collaboration, Learning and Outcomes in UNESCO Biosphere Reserves. *Ecological Economics*, vol. 140, ss. 79–88
- Sandström, E., Olsson, A., Sverige & Naturvårdsverket (2012). *Biosfärområdenas bildningsprocesser: en utvärdering av erfarenheter från genomförandeprocesserna i fem svenska biosfärområden*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- SCB (2013). *Mindre än tre procent av marken i Sverige är bebyggd - SCB.se. Statistiska Centralbyrån*. Tillgänglig: <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/markanvandningen-i-sverige/pong/statistik-nyhet/markanvandningen-i-sverige-20102/> [2020-03-25]
- Schultz, L., Duit, A. & Folke, C. (2011). Participation, Adaptive Co-management, and Management Performance in the World Network of Biosphere Reserves. *World Development*, vol. 39 (4), ss. 662–671
- Schultz, L. & Lundholm, C. (2010). Learning for resilience? Exploring learning opportunities in biosphere reserves. *Environmental Education Research*, vol. 16 (5–6), ss. 645–663 Routledge.
- Stenseke, M. (2013). *Planering och förvaltning av friluftslivet på Kinnekulle - En studie av hur rekreationsaspekter beaktades i naturvårdsprojekten i området under 2000-talets första decennium*. (Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring, 24). Stockholm: Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring.
- Stenström, P. (2019). *Electrivillage Mariestad - Mariestads kommun*. Tillgänglig: <https://mariestad.se/Mariestads-kommun/Foretag--naring/liv/ElectriVillage-Mariestad.html> [2020-04-19]
- Svenska Unescorådet (2019a). *Biosfärområde Kristianstads Vattenrike « Svenska Unescorådet*. Tillgänglig: <http://www.unesco.se/vetenskap/biosfaromraden/sveriges-biosfaromraden/biosfaromrade-kristianstads-vattenrike/> [2020-04-09]
- Svenska Unescorådet (2019b-06-19). *Biosfärområden « Svenska Unescorådet. unesco.se*. Tillgänglig: <https://www.unesco.se/vetenskap/biosfaromraden/> [2020-03-25]
- UNESCO (2017). *Biosphere Reserves | United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. UNESCO*. Tillgänglig: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/> [2020-02-04]

- Vänerskärgården med Kinnekulle (u.å.). Biosfärområde Vänerskärgården med Kinnekulle - för hållbar utveckling. *Biosfärområde Vänerskärgården med Kinnekulle*. Tillgänglig: <https://vanerkulle.org/om-biosfaromrade/> [2020-04-19]
- Vänerskärgården med Kinnekulle (2020a). Biosfärambassadörer. *Biosfärområde Vänerskärgården med Kinnekulle*. Tillgänglig: <https://vanerkulle.org/om-biosfaromrade/biosfarambassadorer/> [2020-04-19]
- Vänerskärgården med Kinnekulle (2020b). *Min plats i biosfären! Om forskning i Unesco Biosfärområde Vänerskärgården med Kinnekulle*. Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=ySx9HDMdDiE&feature=youtu.be> [2020-07-08]
- West, P., Igoe, J. & Brockington, D. (2006). Parks and peoples: The social impact of protected areas. *Annual Review of Anthropology*, vol. 35, ss. 251–277 Palo Alto: Annual Reviews.
- Westley, F.R., Tjornbo, O., Schultz, L., Olsson, P., Folke, C., Crona, B. & Bodin, O. (2013). A Theory of Transformative Agency in Linked Social-Ecological Systems. *Ecology and Society*, vol. 18 (3), s. UNSP 27 Wolfville: Resilience Alliance.
- Östra Vätterbranterna (u.å.). *Organisation | Biosfärområde Östra Vätterbranterna*. Tillgänglig: <https://www.ostravatterbranterna.se/om-oss/organisation/> [2020-04-19]
- Östra Vätterbranterna (2019). *Varumärket Vätterbranterna | Biosfärområde Östra Vätterbranterna*. Tillgänglig: <https://www.ostravatterbranterna.se/fokusomraden/varumarket/> [2020-02-04]

Bilaga 1 - Intervjufrågor

Uppdrag och arbete

- Kort om hur er organisation arbetar i nuläge? / Vad gör ni?
- Vad gör ni för aktiviteter kopplade till biosfärsområdet? Vad har gått bra/vilka utmaningar finns?
- Vad innebär det att ha ett biosfärsområde? Vad är målsättningen/uppdraget? Har synen på dessa ändrats sedan uppstart?
- Vad har ni/organisationen för roll i det uppdraget?
- Vad påverkar/har påverkat målsättningarna?

Organisationsform

- Hur ser organisationsstrukturen ut? Vad styr/styrde den utformningen?
- Vilka aktörer finns med? Varför dessa?
- Skiljer sig dagens organisationsform från uppstarten? Hur och varför?
- Finns det några särskilda samarbeten/samverkansformer ni vill lyfta fram?
- Hur finansieras arbetet? Ser det upplägget annorlunda ut idag än uppstarten?
- Hur styrs organisationens arbete? / Hur och när fattas beslut?

Erfarenheter och lärdomar

- Har arbetet och organisationsformen funkat bra? / Uppfylls målsättningarna/uppdraget?
- Har det funnits utmaningar? Hur har ni bemött dessa?
- Utifrån utmaningarna/framgångarna, vilka lärdomar har ni dragit kring organisationens struktur och arbete?
- Hur ser ni på arbetet framåt vad gäller organisationens uppdrag samt resurser / vilka aktörer som är representerade i arbetet?

Organisering och finansiering

- Vilka aktörer finns med i er organisation idag? Hur har det urvalet/invalet sett ut?

- Har ni engagerat lokala aktörer? Hur har deras inställning varit?
- Har det funnits konflikter/samverkan med andra arbeten och processer i området?
- Hur finansieras arbetet idag?
- Hur ser ni på finansieringsmöjligheter i framtiden?

Framgångsfaktorer och utmaningar

- Vad har fungerat bra?
- Vilka utmaningar har ni mött under uppstart? Hur har ni löst dessa?
- Finns det kvar utmaningar/problem?
- Hur ser ni på vägen framåt?